

**EXLIBRIS MÈDICS.
ESTUDI DE LA COL·LECCIÓ D'EXLIBRIS
DEL PATRIMONI DE LA REIAL ACADEMIA
DE FARMÀCIA DE CATALUNYA. (MUSEU CUSÍ)**

DISCURS

llegit a l'acte d'ingrés de l'Acadèmica Numerària
Excel·lentíssima Sra. Dra. Mª Rosa Buhigas i Cardó
Celebrat el dia 19 d'octubre de 2020

DISCURS DE CONTESTACIÓ

a càrrec de l'Acadèmic Numerari
Excel·lentíssim Sr. Dr. Martí Pujol i Forn

Barcelona
2020

*L'Acadèmia no es fa solidària de
les opinions que s'exposen en les
publicacions, de les quals és responsable
l'autor.*

**Excel·lentíssim Senyor President,
Excel·lentíssims i Il·lustres Senyores i Senyors Acadèmics,
Distingides autoritats acadèmiques i professionals,
Estimats familiars, amics i companys,
Senyores i Senyors,**

Les meves primeres paraules són per agrair als membres d'aquesta Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya el meu nomenament com Acadèmica Numerària, i molt especialment als acadèmics que m'han proposat: els Excel·lentíssims Dr. Ramon Canela Arquès, Dra. Rosaura Farré Rovira i Dr. Martí Pujol Forn.

Aquesta elecció és per a mi un gran honor i espero complir les responsabilitats que comporta aquest nomenament, com també les tasques que l'Acadèmia em vulgui confiar.

Són moltes les persones a qui he d'agrair el fet de haver arribat fins aquí i que per motiu de l'extensió requerida en aquest discurs no podré citar com desitjaria.

Primerament, el meu agraïment als meus mestres i professors de l'escola pels coneixements i els valors que em van transmetre; també als professors de la Facultat, ja que gràcies a tots ells vaig poder assolir la preparació necessària per entrar en la vida professional. La medalla nº 38 que em correspondrà pertanyia a la Acadèmica Emèrita Excel·lentíssima Dra. Elvira Bel Prieto la qual cosa m'omple de satisfacció perquè ella va ser junt amb l'Excel·lentíssim Dr. Josep M. Suñé Negre co-directora de la meva tesi doctoral.

En segon lloc, a tots els que al llarg de la meva vida he tingut al meu costat i als quals dec tantes i tantes coses, i sobretot:
A les companyes i companys de Laboratoris Robert, S. A. i Ferrer

Internacional, S. A. pels molts anys de fructífera convivència, gràcies a ells, treballar ha estat més fàcil i agradable.

A les meves companyes i companys de la Societat Catalana d'Història de la Farmàcia i la Asociación Española de Farmacéuticos de la Industria (AEFI) per les hores de discussions i treballs, amb els quals he après molt. Especialment, dono les gràcies al grup dels històrics, per la seva valuosa amistat.

A la Dra. Francesca Niubó i al Dr. Martí Pujol per tot el que m'han ensenyat sobre el Museu Cusí i al Sr. Artemio Ejarque per les hores de dedicació a la col·lecció d'exlibris del Museu i sobretot responent sempre a totes les meves qüestions i dubtes sobre exlibrisme.

A totes les amigues i amics que he trobat al llarg de la meva vida i amb els quals he pogut comptar sempre.

A la meva família, als meus pares, ja traspassats, pel seu amor i dedicació i perquè en temps difícils van prioritzar l'educació dels seus fills i em van ajudar i animar en tot moment. Al meu germà, cunyades i cunyat, neboda i nebot, per haver-me fet costat sempre, ells han estat per a mi un entorn inestimable que m'ha permès assumir tots els reptes que s'han anat presentant.

Finalment i molt especialment vull donar les gràcies al meu espòs Jordi per tots els anys d'estimació, companyia i comprensió, i als meus fills, Núria i Jordi, perquè ells, juntament amb les seves parelles, són la meva esperança d'un futur millor.

Així mateix, vull transmetre el meu agraïment sincer als que heu vingut aquí per a acompanyar-me en aquest acte.

Moltes gràcies a tots.

Ara procediré a la lectura del meu discurs d'ingrés.

El tema que he escollit per aquest discurs té una relació directa amb el patrimoni farmacèutic d'aquesta Reial Acadèmia, en concret la col·lecció d'exlibris mèdics que es troba al Museu Cusí.

EXLIBRIS MÈDICS. ESTUDI DE LA COL·LECCIÓ D'EXLIBRIS DEL PATRIMONI DE LA REIAL ACADEMIA DE FARMÀCIA DE CATALUNYA. (MUSEU CUSÍ)

Introducció

La meva relació amb el món dels exlibris és relativament recent, i com amb moltes coses a la vida, accidental. L'any 2012 el Dr. Martí Pujol em va demanar si volia col·laborar amb les tasques del Museu Cusí, del qual ell és el conservador, en aquell moment per ordenar i revisar la documentació d'indústria farmacèutica que hi estava emmagatzemada. El Dr. Pujol té tal poder de convicció que és difícil dir-li que no. I així vaig començar la meva relació amb el Museu. Més endavant a l'hora de repartir les tasques que calia anar fent al Museu em va encomanar posar al dia la col·lecció d'exlibris. Ara ja acabada aquesta tasca penso que és el moment de donar a conèixer aquest patrimoni i aquest discurs m'ofereix una excel·lent ocasió per fer-ho.

El món dels exlibris és molt extens i a diferència del que passa en altres aspectes d'expressió artística, no existeix gairebé cap catàleg general si no una gran diversitat de catàlegs i col·leccions, per aquesta raó seria inabastable poder presentar un estudi global, per tant després d'una breu introducció als conceptes generals em centraré en la col·lecció d'exlibris del Museu Cusí d'aquesta Acadèmia.

Aquesta col·lecció té la particularitat de ser majoritàriament de tema mèdic, farmacèutic i en general sanitari, fet que ens permet extreure informació del pensament i el gust dels professionals de la sanitat expressats en aquestes petites obres d'art.

Començaré per definir breument que és un exlibris recorrent a l'Institut d'Estudis Catalans que en el seu Diccionari defineix la paraula exlibris (no pas ex-libris que no està acceptada) com "la inscripció,

generalment impresa en un full petit, sovint amb un gravat, que es posa als llibres d'una biblioteca per indicar-ne la propietat" i també defineix en segona acceptació "el motlle, generalment de boix, on hi ha gravat l'exlibris per a estampar". Aquesta definició és molt general per poder abastar l'amplia i rica història dels exlibris, el seu recorregut al llarg del temps i la seva diversitat, que va des de la senzilla indicació de propietat o pertinença d'un llibre, fins la més exquisida obra d'art reflex tant del talent del artista com de l'esperit o la vanitat del seu titular.

Exlibris és un concepte estès a molts països i així s'anomena en Alemany "Bücherzeichen", en Anglès "Bookplate" o en Francès "Marque de possession", i representa un signe de pertinença que des de temps immemorial el posseïdor d'un llibre escrit o imprès inclou com a senyal de domini o propietat particular. Responent a aquest principi el posseïdor d'un llibre, que es veu en el cas de prestar-lo, generalment escriu el seu nom o estampa la seva signatura en ell amb l'esperança que la persona que l'ha rebut el torni puntualment en bon estat i no pugui adduir oblit o desconeixement. Recordem les frases tan conegudes per tots: "Llibre prestat, o perdut o destrossat" o "Qui presta llibres, perd llibres".

De coneixement públic és el cas dels escolars escrivint en la primera pàgina dels seus llibres diferents frases més o menys rebuscades convidant a que el llibre li sigui retornat i afegint el seu nom.

*El drap és de fil,
el fil és de cànem,
el cànem és de llavor,
la llavor és de la terra,
la terra és de Déu,
i aquest llibre és meu.*

Aquestes marques de propietat que inicialment no eren més que senzills exlibris amb una funció, com he dit, de salvar una propietat de desaprensius o oblidadissos, després evolucionen fins arribar a ser símbols de vanitat o falsa vanagloria de les pròpies aficions intel·lectuals del seu posseïdor i es van convertint en petites obres d'art per acabar sent objectes d'estudi i de col·lecció.

Orígens i història dels exlibris

A l'hora d'endinsar-nos breument en els orígens i història dels exlibris, en general els autors consultats refereixen el naixement dels exlibris a l'època del antic Egipte. Al British Museum es conserva una tauleta de fang esmaltada en blau cel amb una inscripció jeroglífica corresponent al regnat d'Amenophis III, Faraó de la XVIII dinastia que, segons la inscripció, acompanyava les caixes de rotlles i papirs de la biblioteca faraònica (*Fig.1*). Aquest és amb tota probabilitat el primer i únic vestigi d'exlibris fins a l'edat mitjana, ja que no se'n coneix cap altre a les cultures grecoromanes ni orientals, encara que alguns autors citen l'existència d'un exlibris al Japó el segle X de la nostra era.

A l'edat mitjana, quan la cultura era propietat exclusiva dels monjos i reduïda al àmbit monàstic, els propis monjos decoraven els seus manuscrits amb motius fantàstics o reals i així apareixen entre els elements decoratius dels còdex dels convents i monestirs els primitius exlibris com a símbol de propietat o també de mecenatge. Alguns autors consideren com a primer exlibris, el procedent de Baviera del any 1188 amb l'efígie de Frederic I trobat dins d'un còdex de la col·lecció de la Biblioteca Vaticana.

Amb el naixement de la societat feudal apareix un nou tipus de motiu per els exlibris: la heràldica. Aquestes marques de propietat al principi es reduïen a pintar les divises i monogrames dels prínceps, homes rics, protectors o propietaris a les quals afegien inicials i algun motiu de fantasia a les capçaleres. Si el llibre canviava de propietari s'afegien les marques de propietat del nou posseïdor i així s'acumulava la relació de propietaris, per aquest motiu era fàcil saber amb precisió les diferents mans per les que passava un llibre.

El primer exlibris autèntic i perfecte és el del bavarès, anomenat Iglar (el que caça eriçons o porcs espins), que va ser capellà de la família von Schönstett; datat cap a 1450 consisteix en una senzilla xilografia o gravat en fusta, que mostra precisament un eriçó amb una flor a la boca, envoltat per la llegenda "Hans Iglar, das dich ein Igel Kuss" (Hans Iglar, que et besa un eriçó)" (*Fig.2*).

No obstant això, seguint a Warnecke, sembla més cert que el primer exlibris pròpiament dit sigui el que va pertànyer al monjo cistercenc Hildebrand de Brandenburg, que ostenta l'escut d'armes de la família de Brandenburg, datat en els anys de 1470-1480. La història d'aquest exlibris està plena de curiositats. Cap al 1480 vivia a la petita vila de Biberach un monjo erudit anomenat Hildebrand de Brandenburg. Vivia contínuament turmentat per la visió del foc etern i les cadenes del infern. Aquest monjo era també posseïdor d'una de les millors biblioteques del seu poble, que havia aconseguit adquirir a força de sacrificis i privacions. Hildebrand tenia en gran estima la seva biblioteca i tal afecció que va començar a sospitar que aquests lligams eren els que li provocaven les seves visions de l'infern. Un dia va prendre la gran decisió de despullar-se de tot allò per ser lliure de guanyar el seu camí al cel. Però abans de donar la seva magnífica col·lecció al monestir de la Cartoixa de Bruxheim, en un acte de vanitat, va resoldre deixar en tots ells el seu segell personal. Hildebrand va preparar, llavors, unes petites etiquetes de paper fi amb dibuixos que representaven el seu escut heràldic sostingut per àngels; sota d'aquests va col·locar el seu nom (*Fig.3*). S'entén que després de lliurar tota la seva col·lecció ben identificada va quedar deslliurat per sempre de les seves tempestuoses i infernals visions.

El primitiu sistema de reproducció d'imatges a través de la impressió va ser la xilografia o gravat sobre fusta, que descriure més endavant i molts artistes importants van realitzar exlibris amb aquesta tècnica entre ells: Hans Holbein el Jove (*Fig.4*) o Albert Dürer (*Fig.5*). Cal considerar que encara que la impremta ja s'havia descobert al 1440 i el primer exlibris imprès va ser el del clergue Joan Krabensperg el 1491, en aquell moment la xilografia era una tècnica molt més avançada que la impremta i això explica que aquests grans artistes estudiessin la tècnica del gravat per poder realitzar les seves obres amb millor qualitat.

A Espanya el primer exlibris espanyol reconegut, i del qual es conserven exemplars, és el que va fer servir per a la seva biblioteca particular l'historiador català i arxiver de la Catedral de Barcelona, el Canonge Francisco Tarafa. L'exlibris de Tarafa, segons la catalogació feta per Francisco Vindel, és una xilografia en oval amb escut i any 1553, que conté en la doble orla la inscripció "Bibliotheca Francisci

Tarapha, Canonici Barchi.” i al centre mostra les armeries de la família de Tarafa (Fig.6).

Fig.1
Exlibris del faraó
Amenophis III
(1405-1372 a. J.C.)
(Wikimedia Commons)

Fig.2
Hans Iglar (c.1450)
(Wikimedia Commons)

Fig.3
‘Hildebrand de Brandenburg’.
(c.1480)
(Wikimedia Commons)

Fig.4
Hans Holbein el Jove. (c.1514)
per Emil Sipmann. (*exlibri-
sargentina.wordpress.com*)

Fig.5
Albrecht Dürer (c.1502)
per Willibald Pirckheimer
(Wikimedia Commons)

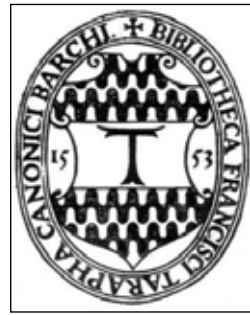

Fig.6
Autor desconegut (1553)
Per Francisco de Tarafa
(Wikimedia Commons)

(1)

A partir d'aquest moment (S. XV) la història dels exlibris es concreta en 4 períodes:

La primera etapa anomenada dels exlibris clàssics es pot dir que comença al segle XVI i es perllonga fins a mitjans del segle XVIII. Està caracteritzada per l'exlibris heràldic, d'ús restringit a les famílies nobles, jerarquia eclesiàstica i institucions religioses, que eren els únics posseïdors de biblioteques i col·leccions de llibres. En

(1) Les imatges que apareixen en aquest treball corresponen a exlibris de la col·lecció del Museu Cusí (Reial Acadèmia de Farmàcia), excepte les que s'indica la procedència.

aquest període també trobem exlibris tipogràfics, formats per una fórmula de possessió seguida del nom del propietari i envoltat tot d'una senzilla orla decorativa.

La segona etapa s'estén fins a l'últim quart del segle XIX, on continua el predomini de l'exlibris heràldic però ja més ornamentat, apareixent en algun d'ells la signatura de l'artista.

El tercer període, el Període modern o postclàssic, comprèn des de l'últim quart del segle XIX fins a mitjans segle XX i suposa un canvi radical en el disseny dels exlibris, que els estudiosos atribueixen a un conjunt de fets que van coexistir en el temps. A partir de 1800 apareix una burgesia adinerada, posseïdora de biblioteques personals i amb uns gustos més variats i moderns.

Això va representar un substrat molt propici per rebre la irrupció del moviment modernista en els seus diferents corrents europeus, Art Nouveau, Jugendstil i a Catalunya el Modernisme que va tenir al nostre país una rellevància excepcional amb artistes interessats a retornar a les tècniques primitives de la impremta artesanal i que donà lloc a petites obres mestres del exlibrisme. (Fig.7)

Fig.7
Exlibris Modernista Any 1914-1916
Autor: Triadó, J.

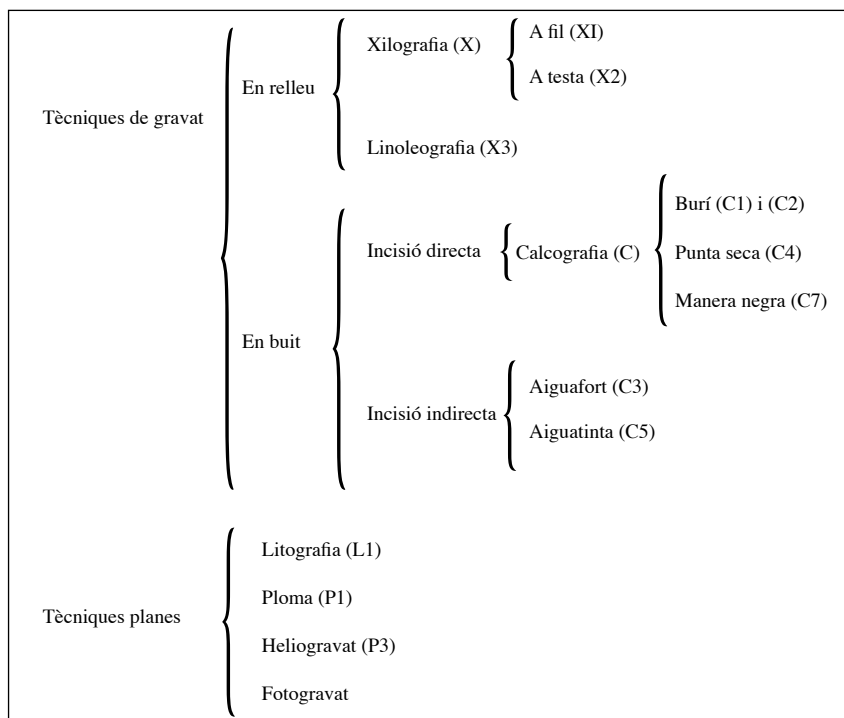
Aquest esclat de l'exlibrisme va portar com a conseqüència l'aparició del col·leccionisme d'exlibris i el desenvolupament de l'associacionisme per a la difusió de la cultura de l'exlibris.

Finalment el període contemporani abasta des de la fi de la Segona Guerra Mundial fins als nostres dies i està marcat pel col·leccionisme d'exlibris de tota temàtica i per la celebració de concursos internacionals.

Tècniques en la producció d'exlibris

La producció d'exlibris comporta l'existència d'unes tècniques que permetin reproduir o imprimir diverses unitats d'un mateix disseny, sigui per identificar la possessió de diversos volums d'una biblioteca o bé disposar de suficients exemplars per intercanviar amb altres col·leccionistes. Referiré breument les tècniques més utilitzades mostrant també alguns exlibris del Museu realitzats amb les mateixes.

Hi ha dos tipus fonamentals de tècniques: tècniques de gravat i tècniques planes. Cada tècnica s'identifica per una lletra o lletra i nombre que normalment figuren també a la informació de cada exlibris en les referències i catàlegs (*Quadre 1*).

Quadre 1

Dins les **tècniques de gravat** es troben dos grans grups: les de gravat en relleu i les de gravat en buit, depenent de si la part entintada de la matriu és la superfície (relleu) o bé el fons del gravat (al buit).

Dins el primer grup, es a dir les tècniques de **gravat en relleu** trobem **la xilografia o gravat sobre fusta (X)**, normalment de boix, on el text que es vol plasmar es talla a mà amb una eina de tall adient i després es buiden amb una gúbia les parts que han de ser blanques i es deixa realçat el que ha de ser negre en la imatge. Finalment s'escampa la tinta a la superfície de manera que no penetri en les línies gravades i es procedeix a fer la impressió. Aquesta tècnica que era coneguda ja des del segle VI a la Xina i el Japó, va arribar als països d'occident al segle XIII. Al principi les planxes o matrius de fusta s'obtenien tallant longitudinalment en la direcció de les betes de la fusta (a fil) **(X1)**, però al segle XV es va produir una revolució en la tècnica de la xilografia simplement pel fet que un gravador va tenir la idea de tallar la fusta a contrafil es a dir transversalment (també dit a testa o contrafibra) **(X2)** (*Fig.8*). Amb el gravat a testa la superfície d'aquestes fustes és dura, el que permet a l'artista crear imatges de gran detall i subtils efectes tonals que són propis d'aquesta tècnica que va aconseguir llavors el seu màxim nivell.

Dins també de les tècniques de gravat en relleu trobem la linoleografia o linograt **(X3)** en el qual un full de linòleum es fa servir per a la superfície en relleu. Entre els artistes que han utilitzat aquesta tècnica destaca Pablo Picasso, Henri Matisse i Jean Arp, entre d'altres.

L'altre gran grup de tècniques de gravat són les de **gravat en buit** en les que s'estampa la zona que ha estat gravada, ja que la tinta entra on s'ha buidat la matriu. Entre aquestes tècniques trobem dos subgrups:

- **Tècniques d'incisió directa.** Aquelles en què es grava la planxa, convertint-la en matriu, manualment i mitjançant una eina.

La Calcografia (C) utilitza una matriu de metall (coure, ferro, acer, etc.), i segons l'eina té diferents noms:

- **Burí o talla dolça.** Un burí és tant l'eina per a gravar (un mànec amb un cisell d'acer) com la tècnica de gravat **(C1) (C2)**.

- **Punta seca (C4)**. S'utilitza un instrument que sembla un llapis, amb una punta d'acer dur o d'una pedra com el diamant.
- **Manera negra o "Mezzotinta" (C7)**. L'eina utilitzada és el granejador, l'artista ha de treballar granejant la superfície en tots sentits i després ha de crear la imatge ratllant i aplanant la superfície de la planxa, reduint o en alguns casos eliminant per complet les marques del granejador. Quan la imatge està acabada, s'entinta la planxa i s'estampa el gravat. Les gradacions tonals van des de les zones del negre consistent fins a les del blanc pur i produeixen forts contrastos.
- **Tècniques d'incisió indirecta**. Aquelles en què es grava la planxa per acció d'un mordent, normalment àcid nítric.
- **Aiguafort (C3) (Fig.9)**. Sobre una planxa o làmina metàl·lica recoberta d'una fina capa de vernís resistent als àcids, el gravador dibuixa amb un burí perquè el metall quedi descobert en els punts dibuixats. Posteriorment es submergeix la làmina en una solució d'aigua i àcid nítric que corroeix només les parts descobertes i produeix uns solcs que donaran els negres al imprimir i les superfícies no atacades donaran els blancs.
- **Aiguatinta (C5)**. L'aiguatinta és una modalitat de gravat al buit, la tinta es diposita a les parts atacades pel mordent. El procés és similar al de l'aiguafort, però produeix una estampa amb un aspecte totalment diferent.

Altres tècniques també entren dins el concepte d'obra gràfica perquè permeten estampar-ne còpies seriades, entre elles podem citar:

- **Litografia (L1)**. És un sistema d'impressió sobre superfície plana molt difós al S. XIX a tot Europa, dibuixat en pedra calcària es basa en el principi de repulsió entre l'aigua i els greixos. Reben també el nom de litografia, cadascun dels exemplars obtinguts així com el taller on es realitzen.
- **Ploma (P1) (Fig.10)**. Reproducció mitjançant clixés metàl·lics obtinguts fotogràficament d'un original. Son obres on només hi ha

zones en blanc o negre. Actualment es classifiquen també aquí els exlibris provinents d'il·lustracions i impresos en òfset.

- **Heliogravat (P3).** Es un procediment per obtenir en planxes convenientment preparades i mitjançant la llum solar gravats en relleu.
- **Fotogravat.** El fotogravat és un procés que utilitza tècniques fotogràfiques.

Fig.8
Autor: Mihaly Gacsi, Hongria 1961
Per D.Kertész, metge

Xilografia (X2)

Fig.9
Autor: Fernandez Sáez J 1965
per Dr. J.Catasús, odontòleg

Aiguafort (C3)

Fig.10
Autor: Triadó Mayol, J. 1917
per J. Fabregat Rovira, farmacèutic

Ploma (P1)

Diferents tècniques gràfiques en exlibris de la col·lecció del Museu Cusi

El moviment exlibrista a Catalunya

Com a conseqüència del desenvolupament de la producció d'exlibris apareix un moviment exlibrista que, entre d'altres, dona lloc al col·leccionisme d'exlibris, cap a finals del segle XIX és a dir durant el període modern o postclàssic, a conseqüència de l'interès per la manifestació artística, històrica i bibliogràfica que suposa aquesta marca de propietat.

La primera referència del moviment exlibrista a Espanya i molt especialment a Catalunya la trobem al 1875 quan es publica un tractat sobre l'exlibris, obra de Mariano Pardo de Figueroa, de pseudònim "Doctor Thebussem".

Unes fites importants per el exlibrisme són la mostra de la Biblioteca Nacional de París a l'Exposició Universal de 1898, l'Exposició Nacional de Belles Arts de 1901 a Madrid, i la fundació a Barcelona de la "Asociación de Exlibristas Ibéricos" el 1902. Al 1903 aquesta associació inicia la publicació de la "Revista Ibérica de ExLibris" (*Fig.II*) dirigida per Ramon Miquel i Planas, fundador de l'Associació (1874-1950) que fou un bibliòfil per antonomàsia, i que després va ser substituït en la direcció per Josep Triadó. En aquesta revista convergien col·leccionistes, artistes plàstics, tipògrafs, gravadors, erudits i escriptors com Josep Triadó (1870-1929), Pau Font de Rubinat (1860-1948), Víctor Oliva Sala (1884-1948), Alexandre de Riquer (1856-1920), Frederic J. Miracle (1865-1930) etc. La revista que es va publicar fins el 1906 representa la fase més brillant del moviment exlibristic, amb una alta qualitat gràfica i tipogràfica, i està emmarcada en el moviment plàstic del modernisme català en les arts aplicades.

Pel que fa referència als artistes que van produir exlibris podem trobar molts dibuixants de gran valor artístic, que l'últim quart del segle XIX van propiciar una sèrie de canvis que van portar a l'aparició de l'exlibris modern. Entre els artistes d'exlibris que es troben a la col·lecció del Museu Cusí relacionats amb les professions sanitàries podem citar:

- Alexandre de Riquer i Ynglada, (Calaf, 1856 - Palma de Mallorca, 1920) artista català intel·lectual i polifacètic: dissenyador, dibuixant, pintor, gravador, bibliòfil, exlibrista i escriptor. Fins aquell moment, l'exlibrisme català era eminentment de caràcter heràldic i Alexandre de Riquer va tenir una importància cabdal en el procés d'evolució cap al exlibris modern, essent una de les figures més importants del Modernisme a Catalunya. Riquer va destacar en el camp tant de la creació com del col·leccionisme d'exlibris. Es considera el renovador d'aquest art a Catalunya a finals del segle XIX.

- Ramon Casals i Vernis (Reus, 1860-1920) va ser un pintor i dibuixant català amic de Pau Font de Rubinat, viatjà amb ell a París el 1889 junt amb Alexandre de Riquer i van decidir impulsar els exlibris a Catalunya, dels que Ramon Casals en va dibuixar uns dos-cents.

- Josep Triadó i Mayol (Barcelona, 1870-1929) va ser un dibuixant,

exlibrista i pintor. Aprengué gravat amb Alexandre de Riquer. Dibuijà també cartells, anuncis, marques comercials, menús, cartes, diplomes, etc., i excel·lí en l'exlibris.

- Josep Maria de Riquer i Palau (Barcelona,1897-Neuchâtel,1978). Escriptor i dibuixant. Fill i deixeble d'Alexandre de Riquer i Ynglada, s'especialitzà també en exlibris.

- Joaquim Renart i Garcia (Barcelona, 1879-1961) va ser un dibuixant, pintor i decorador català. Destacà també en l'art de l'exlibris i el 1907 l'editorial Oliva de Vilanova edità el llibre "Els exlibris de Renart", magnífic exponent de les arts gràfiques del Modernisme.

- Cap a 1921 sorgeix un altre grup d'artistes al voltant del valencià Luis García Falgás i la revista "Pro Ex Libris".

- A la col·lecció del Museu es troba també gran quantitat d'exlibris d'artistes d'altres països europeus i nord-americans, en no poder-los citar tots en destacaré la dissenyadora gràfica hongaresa-alemanya Mathilde Ade (Sárbogárd 1877-1953 Munic) que va crear exlibris mèdics de delicat dibuix i molt acolorits i és de les poques dones artistes que van dibuixar exlibris.

- També el Dr.Théodore Vetter (1916-2004) metge francès va dibuixar gran quantitat d'exlibris per a altres metges.

Paral·lelament va començar la venda de col·leccions d'exlibris i la publicació de manuals i catàlegs sobre el tema. Ja existien algunes col·leccions d'exlibris, com les dels senyors Porter i Concepció Montsalvatje de Barcelona, Sáenz Fernández Casariego de Madrid i la de Concepció Careaga.

A Espanya la Guerra Civil va posar fi a totes les activitats, fins que en els anys quaranta sorgeix la revista Saitabi de la Facultat de Filosofia i Lletres de València, amb una secció fixa sobre exlibris, que el 1947 serà el germen de la "Asociación de exlibristas Ibéricos" sota els auspicis de José María Gutiérrez Ballesteros, Comte de Colombi, culminant el 1952 amb la publicació de "Ex-libris", revista de l'associació, que es va publicar fins el 1961.

El 1950 es celebra la primera Exposició Ibèrica d'exlibris a València, i el 1954 comença la publicació de la "Biblioteca del exlibrista" a càrrec de Luis Bardón.

La "Asociación de Exlibristas de Barcelona" (AEB) va ser fundada el 1951 i durant dues dècades va tenir una gran activitat en la difusió i investigació en el camp de l'exlibrisme. Entre els socis fundadors de l'AEB trobem personalitats del món cultural barceloní de postguerra, entre d'altres el seu primer president Joan Sedó Peris-Mencheta, Pepita Pallé, Joaquim Maria Casas, Enric Peiró i el dibuixant Joan Estiarte, deixeble de José Triadó, que des del 1934 es va centrar en els exlibris i en va fer més de tres-cents en diferents estils. Com a fet remarcable de la història de l'associació destaca l'organització a Barcelona del "VI Congreso Europeo de Exlibris" l'any 1958, on es va aprovar per unanimitat les anomenades "Sigles Barcelona", una unificació universal de les denominacions de les tècniques d'exlibris, creades i proposades per Jaume Pla. De 1951 a 1970, la AEB publicà quaranta números de la revista "Asociación de Exlibristas de Barcelona: circular para nuestros asociados". Pràcticament des de 1970 en què es va deixar de publicar aquesta revista l'associació resta inactiva.

Uns anys més tard, el 1989, membres de l'antiga associació, van col·laborar en la creació de la nova "Associació Catalana d'Exlibristes"(ACE) (*Fig.12*) que es troba en ple funcionament i com a mostra l'organització del "XXXV congrés d'exlibristes" a Vilaseca (Tarragona) del 22 al 28 d'abril del 2014.

A nivell internacional, el 1966 es crea la FISAE, International Federation of Ex-libris Societies, la seva finalitat és donar suport al col·leccionisme, principal impulsor actualment de la creació d'exlibris.

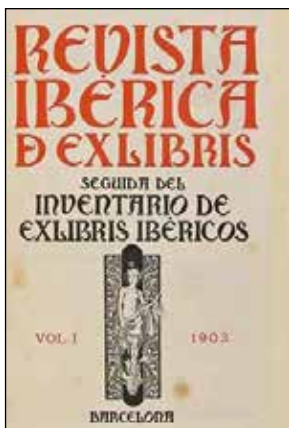

Fig.11

Revista Ibérica de exlibris 1903

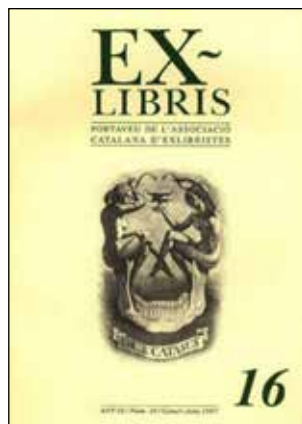

Fig.12

Exlibris

Portaveu de l'associació catalana d'exlibristes 1997

Malgrat que l'afany col·leccionista i els concursos han incrementat el nombre d'exlibris en circulació, s'ha vist reduïda la seva qualitat i s'ha produït l'aparició dels denominats “falsos exlibris” o “exlibris artificials”, creats per personatges famosos o amb caràcter commemoratiu però mancats de funció real. Hi ha destacades excepcions sobretot en països de l'est d'Europa, com Txèquia, Eslovàquia i Polònia i alguns països de l'antiga URSS, com Ucraïna i Rússia, que gràcies a la cultura del gravat tradicional continuen realitzant excel·lents exlibris. La funció del exlibris tal com va ser considerada abans ha perdut el seu significat majoritari i cada vegada és més un objecte de col·leccionisme.

Actualment hi ha almenys mig centenar d'associacions d'exlibris que publiquen revistes i llibres sobre aquesta matèria i organitzen concursos per a artistes, com Bookplate Society a Anglaterra, Deutsche Ex-libris Gesellschaft a Alemanya, American Society of Bookplate Collectors and Designers als Estats Units, Istanbul Ex-libris Society de Turquia, Association of Collectors and Friends of ex-libris a la República Txeca o The new Australian Bookplate Society. S'estima que actualment hi pot haver uns 10.000 col·leccionistes a tot el món però és impossible conèixer el nombre d'exlibris perquè no existeix un catàleg de col·leccions, si no que es troben col·leccions escampades per molts països, a títol d'exemple podem citar:

- El museu d'art Frederikshavn a Dinamarca disposa de la col·lecció d'exlibris més gran del món (uns 45000) i la biblioteca especialitzada més gran del nord d'Europa, que inclou obres de referència, revistes, catàlegs, etc. Permet l'accés a la col·lecció digital a través de "*art-exlibris.net*"

- El Museu Municipal de Sint-Niklaas (Bèlgica) també posseeix una important col·lecció internacional d'exlibris i tot tipus d'informació i documentació relacionada.

- A Espanya La Biblioteca Nacional, que tenia una petita representació d'exlibris, va adquirir el 1968 i 1969 les col·leccions de Porter i Concepció Montsalvatje de Barcelona i Sáenz Fernández Casariego de Madrid i el 1977 la de Concepció Careaga. Ara disposa d'un conjunt d'obres d'excel·lents gravadors del segle XIX i principis del segle XX. Al 1989 es va publicar a Espanya el Catàleg dels Exlibris de Biblioteques Espanyoles a la Biblioteca Nacional.

- A Catalunya es troba la col·lecció d'exlibris de l'Acadèmia de Bones Lletres que disposa de aproximadament 10000 exemplars en gran proporció d'artistes catalans.

La col·lecció d'exlibris del Museu Cusí

La col·lecció va néixer de la mà del fundador dels Laboratorios Del Norte de España (posteriorment Laboratorios Cusí) D. Joaquim Cusí Furtunet que gràcies a la seva relació amb els metges, farmacèutics, oftalmòlegs, odontòlegs i altres professionals sanitaris va poder iniciar i engrandir la col·lecció. Actualment aquesta col·lecció pertany a la Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya per cessió dels hereus Cusí l'any 1997.

Si bé no és de les més nombroses doncs té actualment 3700 i escaig d'exemplars, presenta una particularitat que la valoritza ja que els exlibris de tema mèdic i sanitari en general representen aproximadament el 80% del total. En paraules del expert Francesc Orenes "Aquesta col·lecció d'exlibris, ve conformada per un conjunt d'exemplars referits específicament a la temàtica mèdica globalment considerada i

l'oftalmològica, en particular, abastant una bona part de les mostres produïdes sobre el gènere pels millors artistes catalans i europeus durant el segle XX". En aquest sentit, no hi ha cap mena de dubte en reconèixer que és una de les col·leccions específiques d'exlibris més importants sobre temes mèdics o millor dit sanitaris. La col·lecció del Museu Cusí abasta majoritàriament exlibris del període modernista i en concret hi trobem exlibris des de l'any 1900 fins la dècada de 1970.

Des de el nostre punt de vista considerem que queden inclosos en aquesta categoria d'exlibris mèdics els exlibris en els quals es dona com a mínim una d'aquestes circumstàncies: El titular o l'autor és metge, farmacèutic, odontòleg o altre professió sanitària o bé el tema té relació amb aquestes professions.

Tot i aquesta limitació, dins de la col·lecció, igual com succeeix en altres col·leccions, la varietat i tipologia dels exlibris és gairebé infinita, depenent de la creativitat del propietari del llibre i /o de l'artista.

Fa uns 2 anys vàrem reprendre les tasques museístiques sobre la col·lecció i així s'ha procedit a ordenar físicament de nou la col·lecció per tal de que tots els exlibris quedessin situats sobre suports de paper lliure d'àcid per evitar que es malmetin amb el temps. Paral·lelament s'han numerat i indexat de nou en una base de dades i també s'han digitalitzat tots els exlibris.

A l'hora de decidir com calia organitzar la col·lecció el primer que es va plantejar és quin criteri caldria aplicar per ordenar els exlibris. Tot i ser coneixedors que la majoria de col·leccions apliquen el criteri d'ordenar per artistes o autors, donat la particularitat d'aquesta col·lecció es va optar per aplicar un altre criteri i ordenar per titulars, perquè ens permet identificar millor i treure conclusions sobre els gustos i idees del titular. La base de dades Accés permet si cal filtrar per qualsevol altre criteri.

Alguns experts han volgut agrupar els exlibris en determinades categories específiques i de totes elles en podem trobar una bona representació dins dels exlibris del Museu Cusí com explicaré tot seguit:

Monogramàtics: la base del disseny és un monograma, dibuix format

per dos o més lletres que corresponen a les inicials del nom i cognom del posseïdor. En diverses ocasions no es pot identificar el posseïdor si no es disposa d'algun altre exlibris del mateix titular (*Fig.13*).

Tipogràfics: consten només del nom del propietari amb una simple orla floral o arquitectònica (*Fig.14*).

Epigràfics: el motiu predominant és un lema o llegenda (aforismes, màxima, sentència, frases cèlebres) (*Fig.15*).

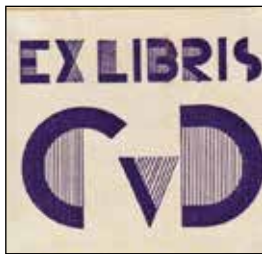

Fig. 13
Titular: Van Dyk, Constant
Autor: desconegut
Any desconegut

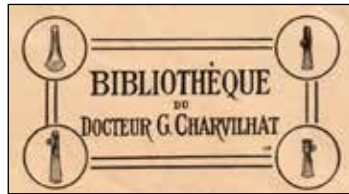

Fig. 14
Titular: Charvilhat, G.
Autor: desconegut
Any desconegut

Fig. 15
Titular: Revilla Martos, L.
Autor desconegut
Any desconegut

Heràldics: els exlibris de tipus heràldic presents a la col·lecció corresponen majoritàriament a institucions de l'àmbit sanitari com la Real Academia de Farmacia (*Fig.16*) o titulars que disposen d'un escut heràldic (*Fig.17*).

Fig. 16
Titular: Real Academia de Farmacia
Autor: Abad, Ricardo
Any desconegut

Fig. 17
Titular: Burchard, Georg
Autor: H.P. monograma
Any 1902

Figuratius: exlibris amb dissenys o figures relatives a la professió, aficions o creences del titular. Són de llarg el grup més nombrós i presenten les professions i professionals mèdic-sanitaris des de diferents aspectes amb una gran diversitat que considerarem breument atenent que compleixen al menys un dels criteris d'inclusió abans esmentats.

Exlibris religiosos: en general són una mostra de les creences religioses del seu titular expressades o bé amb motius monàstics com la representació de llocs d'alta significació religiosa pel titular com pot ser per exemple la muntanya de Montserrat (*Fig.18*) o també per la representació del patró o patrona de la seva professió. Cal mencionar, per la quantitat de vegades que es repeteix, la imatge de Santa Apol·lònia patrona dels odontòlegs perfectament identificada per estar representada amb una dent o portant a la mà unes tenalles o dents (*Fig.19*).

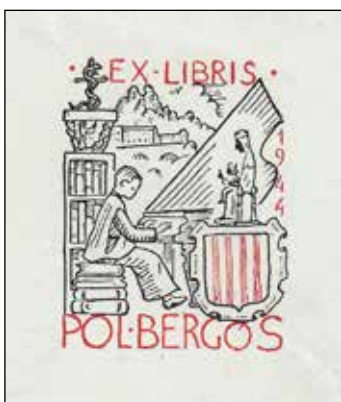

Fig.18
Titular: Bergós, Pol
Autor: Gassó, J.M.
Any 1944

Fig.19
Titular: Catasús i Torralbas, Joan
Autora: Agell i Cisa, Roser
Any 1956

El Quixot: la figura del Quixot apareix profusament en els exlibris de la col·lecció probablement per fer evident l'admiració del titular per la figura de Cervantes tot i que en actituds molt diverses (*Fig.20*).

Infantils: normalment són escenes infantils de les famílies del titular, o per identificar la biblioteca infantil dels mateixos (*Fig.21*).

Fig. 20
 Titular: Sáez Fernández-Casariago, Enrique
 Autor: Puntis i Nebot, Carles
 Any 1952

Fig. 21
 Titular: Körber, C.
 Autor: Volkert, Hans
 Any 1920

Figures femenina i masculina i exlibris eròtics: en moltes ocasions el titular del exlibris inclou una representació d'alguna figura emmarcada dins d'un paisatge o també com a símbol de la bellesa com era usual en el modernisme (*Fig.22*) i (*Fig.23*). En altres exlibris es troba la figura femenina en actitud sensual i en moltes ocasions acompanyada d'una figura masculina (*Fig.24*).

Fig.22
 Titular: Fuchs, Hugo
 Autor: Jilovsky, Georg
 Any 1914

Fig.23
 Titular: Balbi Giorgio,
 Autor: Panni, Arturo
 Any 1948

Fig.24
 Titular: Simon, Edgar,
 Autor: Bayros, Franz von
 Any (c.1910)

Macabres: els exlibris macabres, molt abundants a la col·lecció, presenten la mort des de molts aspectes diferents per exemple: una calavera pot ser inclosa junt a altres elements com llibres, rellotges, animals etc. com a element de reflexió. En altres tipus amb més simbologia es presenta la mort com a alter ego del Home, aquest és el cas d'un exlibris de factura modernista del any 1902 de l'artista Josep Triadó en que la imatge d'un jove apareix reflectida en les aigües d'un llac però la imatge és només un esquelet (*Fig.25*). La mort expectant amb els seu atribut, la dalla, espera la seva víctima però també és allà la salvació en forma d'una figura portant la copa i la serp símbol de la farmàcia (*Fig.26*). En altres exlibres la lluita amb la mort queda explicada en to satíric però no exempt de simbolisme (*Fig.27*).

Fig.25
 Titular: Sitjar i Sobrevia, M.
 Autor: Triadó Mayol, J.
 Any 1902

Fig. 26
 Títular: Codina Langlin
 Autor: Triadó Mayol, J.
 Any ?

Fig. 27
 Titular: Ruiz, Antonio
 Autor :Estiarte i Samsó, J.
 Any 1948

Professionals: probablement és el grup més nombrós d'exlibris. Presenten el personal sanitari en el exercici de la seva professió, el metge visitant al malalt (*Fig.28*) o el farmacèutic preparant les medecines (*Fig.29*). Des del nostre punt de vista trobem d'excel·lent valor els que reflecteixen la lluita del metge per la vida o la salut d'un infant raó de ser de la seva professió com l'exlibris d'un pediatre que afegeix la llegenda "el niño no ha de morir" (*Fig.30*).

Fig.28
 Titular: Fau, J.
 Autor: Le Campion, Valentín
 Any ?

Fig.29
 Titular: Rich brinn, Heindr
 Autor :Stijnen, Edward, Jr.
 Any ?

Fig.30
 Titular: Frias.(Pediatra)
 Autor: Soriano
 Any aprox. 1930

Altres exlibris representen la professió des de una vessant al·legòrica o inversemblant, per exemple la professió d'un odontòleg apareix amb unes figures absolutament desproporcionades (Fig.31) o el farmacèutic preparador amb un utilatge gens usual. (Fig.32) i (Fig.33)

Fig.31
 Titular: Valstar, Th.S.
 Autor: Ijserinkhuijsen, Frans J.
 Any 1956

Fig.32
 Titular: Monegal i Bofill, Esteve
 Autor : Estiarte i Samsó, Joan
 Any 1939

Fig.33
 Titular: Balbi, Giorgio
 Autor Gagliardo, Alberto Helios,
 Any 1946

Dins d'aquest grup la presència de figures femenines com a professionals és molt escassa cosa que està d'acord amb el baix nombre de dones que exercien la professió a la primera meitat del segle XX (Fig.34) i (Fig.35).

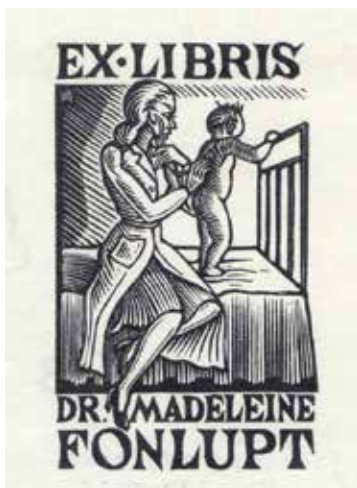

Fig.34
 Titular: Fonlupt, Madeleine
 Autor: Monograma ilegible EH
 Any ?

Fig.35
 Titular: Pagliani, Anna María
 Autor: Fleissig, Vitezlav
 Any 1949

La descripció de la col·lecció seria injusta des de el nostre punt de vista si no féssim un petit apunt de la família Cusí precisament con a titulars d'exlibris. El Sr. Joaquim Cusí va plantar a Figueres la llavor del que seria després un gran laboratori i que el any 1915 es va anomenar Laboratorios del Norte de España. Al 1925 es va traslladar al Masnou junt amb el seu germà Carles i el seu cosí Rafael Cusí.

Els exlibris de la família Cusí

És en aquella època (any 1930) que Joaquim Cusí encarregà el seu primer exlibris per als Laboratorios del Norte de España al dibuixant de Mataró Ramon Alcalá i Comes. (Fig.36). Representa un pot ceràmic de farmàcia on hi ha la figura d'un veler en mar tempestuosa, coronat per 3 estrelles i a la base una cinta onejant amb la llegenda "Laboratorios del Norte de España". L'alt simbolisme d'aquest ex libris es centra a la llegenda "a tot vent i a plenes veles" que reflecteix el lema vital i empresarial de J. Cusí amb la seva actitud positiva i lluitadora per mirar sempre endavant. El simbolisme es complementa a dreta i esquerra del pot amb dos motius vegetals, la belladona i la ipecacuanha de les que s'extreu respectivament l'atropina i la emetina

dos importants drogues d'aplicació oftalmològica. D'aquest exlibris es van fer diferents versions en diferents mides, llengües i colors i sempre el simbolisme quedava explicat al revers també en la llengua corresponent.

Fig.36
LABORATORIOS DEL NORTE DE ESPAÑA. S.A.,
Autor Alcalá i Comes, Ramon
Any 1930

Fig.37
LABORATORIOS DEL NORTE DE ESPAÑA. S.A.,
Autor Anglada Villáa, Joan
Any 1955

L'any 1955 Joaquim Cusí encarregà al dibuixant i aquarel·lista barceloní Joan Anglada-Villáa la creació d'un segon exlibris de tema oftalmològic per al seu laboratori. Es tracta d'una suggerent mostra en la que s'hi representa un llibre obert amb la llegenda «Todos los ojos son bellos cuando miran al cielo» i un gran interrogant amb ulls escrutadors sobre un fons nocturn estel·lar. Aquest exlibris, com tots els que encarregava Joaquim Cusí, s'acompanya en el seu revers d'un text que explica el significat dels símbols representats (*Fig. 37*).

A títol personal abans de 1958 Joaquim Cusí encarregà a Rafael Estrany i Ros un exlibris gravat a l'aiguafort. Es tracta de la representació d'una cigonya que reposa al seu niu, al damunt del campanar d'un poble costaner. A la base, la llegenda "A mig aire del cel blau" i el nom del titular: Joaquim Cusí-farmacèutic. Al seu darrera, una profusa explicació del seu simbolisme, en català o castellà segons les versions (*Fig. 38*).

Fig.38
 Titular: Cusí, Joaquim
 Autor: Estrany i Ros, Rafael
 Any 1958

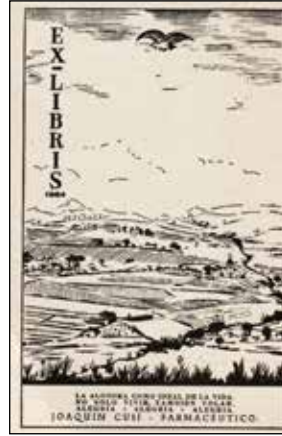

Fig.39
 Titular: Cusí, Joaquim
 Autor: Godàs i Obiols, Esteve
 Any 1964

Molt semblant d'estructura és l'exlibris que l'any 1964, Joaquim Cusí encarregà a Esteve Godàs i Obiols. També es tracta d'un paisatge rural en el que sobrevola una alosa. Al seu peu la llegenda “ La alondra como ideal de la vida./ No solo vivir, también volar./Alegría, alegría, alegría” i la identificació del titular, Joaquin Cusí-Farmacéutico. Com és usual, l'explicació del seu simbolisme es troba al revers (*Fig.39*).

Del seu germà Carles es coneixen tres exlibris sense datar. Dos d'ells són dues xilografies antigues adaptades com exlibris, un fet usual en l'exlibrisme. En la primera xilografia s'hi representen dues figures d'època sobre un fons d'arcades i el nom del titular a la base (*Fig.40*). La segona és una fusta de caire ornamental barroc a base d'àngels, petxina i escut en el centre de la qual hi figura la inscripció “Ex-libris / Carlos Cusí Furtunet / Mas Antic-Bellamar/Masnou-Barcelona/España” en lletra gòtica (*Fig.41*). En el tercer exlibris, d'autor desconegut i expressament dibuixat per a Carles Cusí, sobre una forma circular s'hi representa una figura femenina seminua encenent la flama d'una llàntia. Al voltant del cercle la inscripció “Ex-libris Carlos Cusí” i a la base la llegenda “La ciencia aviva la lámpara de la vida” (*Fig.42*).

Fig.40
Titular: Cusí, Carlos

Fig.41
Titular: Cusí, Carlos

Fig.42
Titular: Cusí, Carlos

Del seu cosí Rafael es coneix un exlibris dibuixat per Artur Balot i Bigues cap al 1959. Dins un cercle s’hi representa un matràs que destil·la dins una copa amb serp roscada i la llegenda “Mon afer allarga la vida” i la paraula ex-libris. Al voltant del cercle motius ornamentals d’olivera i el signe de Mercuri al darrere. A la base, la identificació del titular, Doctor Rafael Cusí (Fig.43).

Queda encara per ressenyar l’exlibris a nom de Maria Teresa Cusí i Nanot. Es tracta d’un auster fotogravat en el que figura una noia jove asseguda sota una arcada mirant el mar, amb la seva identificació a la base. Curiosament, és un document fotogràfic pres des de la torre Mas Antic-Bellamar dels Cusí, a Masnou, propera als laboratoris (Fig.44).

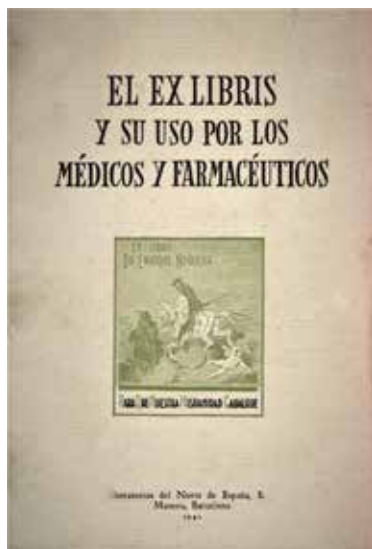

Fig.43
Titular: Cusí, Rafael.
Autor: Balot i Bigues, Artur
1959

Fig.44
Titular: Cusí, M.T.

Si bé aquests són els nou exlibris de la família Cusí dels quals es té constància, queda encara per ressenyar la publicació del fulletó “Los exlibris y su uso por los médicos y farmacéuticos” que Joaquim Cusí encarregà al professor Enrique Noguera l’any 1941, amb motiu de la celebració a Madrid del “Primer Congreso Nacional de Medicina Práctica”. Fem esment d’aquesta publicació pel que representa. És el segon escrit que apareix sobre el tema després que l’any 1908, l’artista francès Henry-André edités a París “Les ex-libris des Médecins et des Pharmaciens.” Es tracta d’un modest opuscle de 27 pàgines amb caràcter divulgatiu en el que s’hi reproduïxen 18 exlibris de metges i farmacèutics. És ben significatiu que, just acabada la Guerra Civil i molt abans de la creació de les associacions de Madrid (1946) i Barcelona (1951), Joaquim Cusí s’avancés a promocionar el tema exlibrístic.

Fins aquí i arribat al moment final del meu discurs no puc estar-me de fer una confessió de caire personal, malgrat que la meva trajectòria professional s’ha desenvolupat sempre dins l’àmbit de la indústria farmacèutica i que vaig arribar a conèixer l’exlibrisme fa pocs anys, cada vegada descobreixo més el ric món que representa des de la seva vessant artística, però sobretot com aquestes petites obres poden parlar tant sobre la personalitat i les vivències dels seus titulars, una autèntica joia.

He dit.

Bibliografía

- BOTEY ESTEVE, F. (1949). *Exlibris y exlibristas*. Madrid: Aguilar S.A. De Ediciones.
- CASTRO –ARINES, J. (1937). *Historia de los ex-libris*. Orense: Editorial Misión S.A.
- DELGADO CASADO, J. (1995). *Los ex-libris españoles*. Valencia: Garcia editores.
- FISHBEIN ,MORRIS. (1922) "Medical Bookplates" *Bulletin of the Society of Medical History of Chicago*. March 1922. Vol,II. 303-320.
- HENRY, A. (1908). (1908). *Les ex-libris de Médecins et de Pharmaciens*. Paris: ches l'auteur,3, Fauburg Saint-Jaques.
- NOGUERA, E. (1941). *El ex-libris y su uso por médicos y farmacéuticos*. Masnou, Barcelona: Laboratorios del Norte de España, S.A. Publicación nº 135.
- OLIVIER, E. ; VIALET, G. (1927). *Essai de repertoire des Ex-libris et Fers de Reliure des médecins et des pharmaciens français*. Paris: Charles Bosse.
- ORENES NAVARRO, F (2000). *Ex-libris. De la propietat dels llibres. Vol. I*. Barcelona: Arola editors
- PLANA Y DORCA, J. (1905). "Els meus ex-libris y sa descripció filosòfica". Barcelona. fidel Giró. Impressor.
- ROUSSET, J. (1954) "ex-libris d'Ophthalmologistes" *Ex-libris médicaux contemporains. Les cahiers de marottes et violons d'ingres*. Paris
- SANTA ,E. (1983). "La curiosa historia de los ex-libris", *Boletín Cultural y Bibliográfico* Vol. XX, Núm.2, pág.137.

- VETTER, TH. (1962). *Cinquante ex-libris composés pour des médecins par un médecin*. XVIII Congrès Interenational d’Histoire de la Médecine, Varsovie. Paris: Laboratoires Geigy.
- VETTER, TH. (1964). *Cinquante ex-libris composés pour des médecins par un médecin*. Deuxième serie. XIX Congrès Interenational d’Histoire de la Médecine, Bâle. Paris: Laboratoires Geigy.
- ZIMMERMANN, WALTHER.(1925). *Ex-libris (Bucheignerzeichen) Deutscher apotheker. (1925)*. Dresden: Schwarzeck-Verlag. G.M.B.H.
- *Ex-libris modernistes* (1984). Barcelona. Fundació La Caixa.
- *La col·lecció d’ex-libris del Museu Cusí de Farmàcia* (2008). Fulletó de exposició al Museu Municipal de Nàutica del Masnou. El Masnou: Alcon Cusí, S.A.

<https://exlibrisargentina.wordpress.com/2015/05/15/que-son-los-ex-libris-2/>

(última consulta 2020-01-11)

www.frederikshavnkunstmuseum.dk

(última consulta 2020-01-11)

www.musea.sint-niklaas.be/exlibris

(última consulta 2020-01-11)

<http://www.bne.es/es/Colecciones/ExLibris/>

Colección de exlibris de Biblioteca Nacional de España.

(última consulta 2020-01-11)

<http://hemerotecadigital.bne.es>

Hemeroteca digital acceso a Revista Ibérica de exlibris

(última consulta 2020-01-11)

DISCURS DE CONTESTACIÓ

a càrrec de l'Acadèmic Numerari

Excel·lentíssim Sr. Dr. Martí Pujol i Forn

Excel·lentíssim Senyor President
Excel·lentíssimes Senyores i Senyors Acadèmics
Digníssimes Autoritats
Senyores i Senyors

Em sento molt honorat de poder fer la presentació ,davant de tots vostès, de la nova acadèmica numerària Dra. Mª Rosa Buhigas i Cardó i, a la vegada, comentar els discurs que ens acaba de llegir.

La Dra. Buhigas va obtenir la llicenciatura de Farmàcia l'any 1969. Entre altres titulacions vull destacar que es Farmacèutica Especialista en Farmàcia Industrial i Galènica, Farmacèutica Especialista en Anàlisis i Control de Medicaments i Doctora en Farmàcia des de l'any 2012 amb una tesi relacionada amb la Qualitat i la Legislació a la Indústria Farmacèutica. A nivell professional la seva carrera es va iniciar als Laboratoris Robert S. A. i va continuar a Laboratoris Ferrer Internacional i Laboratoris Ferrer Farma fins a la seva jubilació. No parlaré de la seva trajectòria a la Indústria Farmacèutica, de les seves col·laboracions amb Grups de Treball i Monografies d'AEFI ni de la seva participació com a docent en el Màster del CESIF. Tots aquests, i altres aspectes, els va glossar abastament el Dr. Ramon Canela l'any 2016 en el seu discurs de presentació de la Dra. Buhigas com Acadèmica Corresponent d'aquesta docta institució amb el seu discurs titulat "La Documentació a la Indústria Farmacèutica" i llegit el dia 3 octubre de 2016.

Avui, en aquest discurs de contestació, em centraré en la feina que desenvolupa la Dra. Buhigas en el Museu Cusí de Farmàcia del Masnou.

Quan la Dra. Buhigas l'any 2012 va acceptar col·laborar ens les tasques del Museu Cusí varem pensar, bàsicament, que es dedicués a ordenar i revisar la nombrosa documentació sobre registres antics i sobre la Indústria Farmacèutica. Amb el temps ens adonarem que teníem la col·lecció d' exlibris una mica abandonada i pendent d'acabar la seva classificació i catalogació. Aquesta col·lecció consta de més de 3.700 exemplars i està dedicada majoritàriament a temes de salut, mèdics i farmacèutics. Es va donar la circumstància que el Sr. Artemio Ejarque, un especialista en exlibris que havia treballat uns anys en la recopilació i ordenació de la col·lecció del Museu Cusí se'ns va oferir per finalitzar la seva tasca de ordenació i catalogació. Sense la seva ajuda la Dra. Buhigas probablement s'hauria dedicat a altres tasques museístiques. El Sr. Ejarque des de fa tres anys, a més de cooperar activament en les feines de preparació i distribució dels àlbums de la col·lecció, ha fet una tasca de formació dins del grup del museu; gràcies al seu mestratge ens hem endinsat en el món dels exlibris, hem conegut les seves temàtiques, els noms dels principals artistes, les tècniques d'execució, les exposicions internacionals i associacions d'exlibristes, etc. Artemio, per tant, moltes gràcies per la teva ajuda desinteressada.

Així doncs fa tres anys la Dra. Buhigas es va posar al davant del projecte. Tant per la seva tasca anterior a Laboratoris Ferrer com per la seva personalitat metòdica i ordenada en grau summe, aquest treball encaixava perfectament amb les exigències i requisits de la col·lecció d'exlibris del Museu Cusí. Amb bon criteri es va decidir començar quasi de zero refent tots els àlbums antics amb àlbums nous de paper lliure d'àcid, digitalitzant tots els exemplars i actualitzant la base de dades informàtica. Per les característiques de la col·lecció els àlbums s'han ordenat pel nom dels propietaris (per exemple exlibris del Sr. Joaquim Cusí o del Dr. Joan Gratacós) si bé està clar que es poden fer consultes i cerques dels artistes corresponents a cada exlibris en la base de dades.

Cada dilluns i de forma sistemàtica al llarg d'aquests anys, s'han anat catalogant 30-40 exlibris que es digitalitzaven, s'introdueixen en la base de dades i es guardaven en el seu àlbum corresponent. Moltes vegades la Dra. Buhigas s'enduïa la feina a casa per tal de no perdre el ritme marcat per l'Artemi retallant i enganxant. Durant aquest

temps he pogut comprovar com canviava l'actitud de la Dra. Buhigas envers els exlibris, passant de ser valorats per ella mateixa com una "col·lecció interessant del Museu" a ser "la seva col·lecció", la "més estimada" pels motius que ella ens ha explicat abastament en el seu discurs. I és que a mesura que la Dra. Buhigas s'ha anat endinsant en el món dels exlibris, s'ha anat engrescant i entusiasmant amb la contemplació d'aquestes petites joies artístiques.

Voldria explicar el que representa aquesta col·lecció per a mi mateix com a conservador del Museu Cusí. A mi sempre m'han agradat els resums, les síntesis, les coses concises destacant l'essencial i separant les parts secundàries de les principals. Quan estudiava a la Facultat de Farmàcia els meus companys em demanaven els apunts ja que tenia la capacitat de resumir en un foli una lliçó llarguíssima tot destacant els aspectes fonamentals i separant el gra de la palla. Doncs bé, he descobert que en els exlibris tot es gra: el dibuix, el lema, el propietari, l'artista. I el que ens comunica el dibuix i, en cas que existeixi, el lema, ens arriba en una missiva directa i sense cap circumloqui. Un exlibris ben fet pot ser un poema visual, un missatge emotiu i essencial i una petita obra d'art. A vegades la bellesa es troba en les coses petites i els exlibris en són una demostració.

Els lemes i dibuixos dels exlibris són molt reveladors: poden indicar anhel de llibertat, desig de saviesa, entusiasme i amor per una professió, la innocència dels infants, la gràcia i atractiu d'un cos femení, la transcendència del més enllà, etc. També poden demostrar valors i actituds més banals com l'alegria de viure i les ganes de divertir-se i de fer una mica el gamberro. I també explicar amb ironia i sentit de l'humor situacions dramàtiques o tràgiques.

Acabo amb aquesta imatge d'un exlibris genial que representa la mort fent un pols amb el metge sota la mirada astorada del malalt. Aquest exlibris té una mica de tot: ens recorda el més enllà, el paper de la medicina i el destí del malalt, tot en clau d'humor sempre present malgrat un possible desenllaç funest.

Felicito doncs a la Dra. Buhigas pel seu encert en triar els exlibris com a tema del seu discurs, un tema més humanista que científic però igualment interessant pels amants de l'art i de la cultura.

Tant sols em resta demanar al Sr. President que li imposi els atributs dels quals es mereixedora com Acadèmica Numerària, sense deixar de felicitar també abans de finalitzar aquestes paraules al seu espòs Jordi i als seus dos fills Núria i Jordi.

He dit